

Muzika k otesávání

Co si o životě lidové písně a hudby i jejich proměnách v současnosti myslí dva mladí muzikanti – muzikolog Petr Číhal (1981), primáš a umělecký vedoucí cimbálové muziky Cifra, a etnolog Jan Káčer (1987), cimbalista a umělecký vedoucí cimbálové muziky Ohnica?

TEXT: JAN MADĚŘIČ



Foto: archiv Petra Číhala

Petr Číhal

Chování člověka je dáno rámcem kultury společnosti, v níž žije. Je podle tebe i v současnosti na Moravě živou součástí oné kultury lidová píseň, hudba?

Jsem přesvědčen o tom, že lidová píseň a hudba jsou stále živou součástí společnosti, v níž žijeme. Rámec, v němž lidová píseň či hudba dnes žijí, doznal v porovnání s minulostí podstatných proměn v souvislosti s obecným vývojem a proměnou společnosti. Zpěv byl v minulosti její přirozenou součástí a byl funkčně vázán na nejrůznější životní

situace rodinného a společenského charakteru. V současnosti lidová píseň žije především v prostředí folklorních souborů, muzik, dechových hudeb a pěveckých sborů, ale také vesnických kolektivů (chas), které ji aktivně a s láskou provozují. A protože jich stále přibývá, i mezi mladými lidmi, naplňuje mě to optimismem do budoucna, že tato část lidové kultury bude stále živá.

Předpokládejme, že dnes už ani zde nemůžeme hudební folklorní projevy zaznamenat v tradiční podobě. Jaké jsou tedy jejich jiné způsoby existence?

(odpovídám na to v podstatě v předcházející otázce) Platformu existence hudebních folklorních projevů můžeme dnes zaznamenat především ve folklorních souborech, muzikách, dechových hudbách, pěveckých sborech a vesnických kolektivech, jejichž cílem je prezentace hudby na jevištích pro široký okruh posluchačů. Jde tedy již o projev folklorismu.

Při jakých příležitostech se lidová píseň a hudba v současnosti mohou uplatňovat a jaký mají na posluchače či spolupracující interprety vliv?

Obecně řečeno, všude tam, kde jsou vítány. Tím nejpřirozenějším prostředím jsou bezesporu rodinné (dnes především svatba) a výroční obyčeje (masopust, velikonoční zvyky spojené s pomlázkou, dožínky, vinobraní, hody, Vánoce). Pak to jsou nejrůznější

společenské události soukromého (jmeniny, narozeniny) a veřejného charakteru (košty vín, vernisáže, firemní akce) až po samotné folklorní festivaly a folklorní vystoupení v rámci folklorního hnutí (výročí založení souborů atd.). Vliv spatřuji především ve vzájemném obohacení repertoáru a v kultivujícím prvku pro zainteresované strany, tedy jak posluchače, tak interprety.

Jaké jsou zdroje lidové písně pro tvé hudební zpracování a jak rozsáhle autorsky tvoříš její nový přednesový tvar?

Při výběru písní většinou vycházím ze základních vydaných písňových sbírek, především z Františka Sušila, Františka Bartoše, ale také regionálně zaměřených sběrů Josefa Černíka, Valeše Lísy, Ferdinanda Tomka, Jana Poláčka. V minulosti jsem měl možnost navštívit Etnologický ústav Akademie věd ČR v Brně, kde se nalézají dosud nepublikované terénní sběry moravské, slezské a slovenské provenience. Dá to sice větší námahu a úsilí, ale člověku se při výběru repertoáru otevrou daleko větší možnosti a nemusí se spoléhat pouze na tištěné sbírky. Co se týká jejich úpravy pro sestavu cimbálové muziky, podle mého názoru by v první řadě samotná energie písně neměla být potlačena např. v nově vytvořených mezihrách či spojovacích úsecích mezi jednotlivými slokami, které pak mohou působit v celé úpravě neorganicky (to už je pak lepší rovnou napsat autorskou píseň), ale lze si třeba jen „vytáhnout“ z lidové písně krátký

melodický či rytmický motiv, který je nosný pro další zpracování. Upravovatel by neměl lidové písní ublížit. Jak toho dosáhnout, už pak záleží především na jeho citu.

Čím je dán fenomén zájmu mladých lidí o hraní v lidových, převážně cimbálových muzikách, vždyť jen na území kolem Uherského Hradiště jich je určitě přes třicet?

Na to není úplně snadné odpovědět

Základ podle mě tvoří tradice, byť je u cimbálové muziky docela krátká a souvisí až s poválečným rozvojem slováckých krúžků, z nichž vznikaly folklorní soubory, a se sílícím folklorním hnutím.

a důvodů může být více. Základ podle mě tvoří tradice, byť je u cimbálové muziky docela krátká a souvisí až s poválečným rozvojem slováckých krúžků, z nichž vznikaly folklorní soubory, a se sílícím folklorním hnutím. V 50. letech tomu napomáhala i kulturní politika státu, která si však z lidové písně vybrala jen určitou část repertoáru (jinou naopak záměrně potlačila). Konkrétně v Uherském Hradišti ji spatřuji od 50. let v působení Hradišťanu (a posléze dalších souborů a muzik), v jehož čele tehdy stála výrazná osobnost v podobě primáše muziky Jaroslava Staňka, cimbalisty, etnografa a pedagoga Jaroslava Čecha a osob v jejich okruhu. Jejich osobitý vklad pak „padl na úrodnou půdu“, formoval jejich pokračovatele v regionu

a právě z tohoto podhoubí v dalších generacích vznikla širší základna, z níž se stal zdroj zájmu mladých lidí o hru v lidových muzikách. Těch příkladů osobností folklorního hnutí na Uherskohradištsku, které „táhnou“, je samozřejmě víc a pro každého z dnešních mladých jím může být někdo jiný. Je ale otázka, jestli dnešní mladé generaci zakladatelská jména výše zmíněná ještě něco říkají.

Dalším prvkem, který podle mě má vliv, je základní hudební školství, kde se vyučuje hra v cimbálové muzice. Tím, že např. v Uherském Hradišti dosahuje školní cimbalovka pravidelných úspěchů v soutěžích a vystupuje na nejrůznějších akcích, včetně dlouholeté úspěšné spolupráce s dětským folklorním souborem Hradišťánek, může ukázat rodičům dobrý příklad a smysluplné využití volného času pro jejich děti s kultivujícím účinkem na vývoj dětské osobnosti. Samozřejmě je také důležité, aby rodina měla k lidové písni a hudbě vztah. Pokud jej má, je to nesporná výhoda. A konečně je to podle mě v obecnější rovině celková obliba a jakási morální podpora hudebního folkloru napříč generacemi a sociálním postavením, alespoň na Uherskohradištsku to tak vnímám.

Vymezuji se stávající lidové muziky regionálně, jak bývalo zvykem, nebo cítíš interpretační posun k jistému univerzalizmu díky výchově instrumentalistů na uměleckých školách od ZUŠ až po akademie?

Systém základního hudebního školství je u nás na velmi vysoké úrovni a v zahraničí nám ho, troufám si říci, mohou závidět. Mladí hudebníci v základních uměleckých školách dnes hrají mnohdy technicky náročnější skladby, než hráli jejich vrstevníci třeba ještě před patnácti dvaceti lety. Vše se v tomto směru posouvá dopředu. Alespoň tak to dnes pozoruji na ZUŠ v Uherském Hradišti. A s tímto vývojem jde ruku v ruce také výuka hry v cimbálové muzice, kde podle mě skutečně dochází nebo může docházet k určité unifikaci hry a regionální rozdíly se stírají nebo už setřely, takže jen podle poslechu u mladých muzik není dnes snadné odhalit, která cimbalovka zrovna hraje. Dnes žák v hudebce většinou dostane úpravu lidové písně

či série písní z určité lokality zapsanou v partu do poslední noty, a to zpravidla ve všech nástrojích. Muzika pak může nacvičit díky zvyšující se technické vybavenosti jednotlivých hráčů náročnější úpravy v kratším čase a její vývoj po této stránce může postupovat rychleji. Na druhou stranu se ale podle mě vytrácí určitá spontaneita a jakási míra improvizace schopnosti mladého hudebníka, kterému pak chybí možnost základního nápěv „vyzdobit“ podle sebe, což určitě není jednoduché a nejde to hned naučit, ale je dobré se o to pokoušet (např. poslechem jiných muzik). Je to do určité míry dvojsečné. Vývoj se tedy v současnosti posouvá k technicky dokonalejšímu provedení.

Dalším prvkem, který podle mě má vliv, je základní hudební školství, kde se vyučuje hra v cimbálové muzice.

Může se i ve vzdálené budoucnosti udržet etnicita, vyjadřovaná krom jiného také vlastní definovanou lidovou hudební kulturou? Vždyť hudba, a to bez žánrového vymezení, nezná hranice již dnes.

Já myslím, že ano, bez ohledu na to, jaké vlivy na ni budou působit. Lidová hudební kultura je jedna z forem udržení si vlastní identity, jeden z pevných a konstantních bodů, o které se může člověk v dnešním přetechnizovaném světě opřít. Z dnešní nejmladší generace, alespoň tady na Uherskohradištsku, ale věřím, že i jinde, mám pocit zájmu o lidovou hudbu a píseň. Ale důležité samozřejmě je, aby tento zájem byl správně podchycen a mohl se rozvíjet, ať už na základních školách, základních uměleckých školách nebo v prostředích folklorních souborů či kdekoli jinde. V tomto směru jsem tedy, alespoň co se týká blízké budoucnosti, optimistou.

→



Foto: archiv Jana Káčera

Jan Káčer

Chování člověka je dáno rámcem kultury společnosti, v níž žije. Je podle tebe i v současnosti na Moravě živou součástí oné kultury lidová píseň, hudba?

Samozřejmě že je součástí a nedokážu si představit, že by tomu tak nebylo. Lidová píseň je nepostradatelnou součástí naší kultury nejenom na Moravě, ale i v Čechách, kde jsem měl možnost tohle zaznamenat. Dokladem může být nevídaný zájem mladé generace o lidovou píseň, lidovou hudbu, který je hodně patrný při různých společenských akcích (třeba na jihovýchodní Moravě). Je to právě ona, která lidovou píseň revitalizuje.

Předpokládejme, že dnes už ani zde nemůžeme hudební folklorní projevy zaznamenat v tradiční podobě. Jaké jsou tedy jejich jiné způsoby existence?

V této věci mají neocenitelnou roli především sběratelé lidových písní z 19. a první poloviny 20. století, kteří dokázali zaznamenat obrovské množství písňového materiálu a uchovat ho pro další generace. Bohužel nám nedokážou přesně vyjádřit, jakým způsobem a v jaké podobě se písně interpretovaly. To však změnil vynález fonografu, který nám umožnil první nahrávky lidové písně. Nezastupitelnou

roli sehrál také Český rozhlas, který interprety lidové písně nahrával, v jeho archivu jsou nahrávky dodnes uchovány. Z nich můžeme poté vycházet. Na tradiční podobu navázaly především folklorní soubory, které začaly vznikat v polovině 20. století. Ty právě přivedly tradiční hudební folklorní projevy z terénu tak trochu uměle na jeviště. Tím dostaly jinou podobu a přizpůsobovaly se především vkusu interpreta, protože se vytratila přímá spojitost mezi obsahem písně, časem provádění a příležitostí. Nemůžeme na to však nahlížet až tak kriticky, protože dnešní zrychlená doba tomu tak trochu nahrává. Folklorní hudební projevy lze zachytit právě ve výročním obyčejovém cyklu (masopust, velikonoční občůzky, letnice, poutě, posvícení, doba adventní a vánoční). Mladé generaci jsou nejvíce zprostředkovávány digitálními médii a internetem, bez kterých si dnes mnozí už nedokážou poradit.

Při jakých příležitostech se lidová píseň a hudba v současnosti mohou uplatňovat a jaký mají na posluchače či spolupracující interprety vliv?

Dnes už málokde a málokdy lze lidovou píseň zaslechnout, aniž by byla spjata s příležitostí především společenského charakteru. Spontánní muzicírování již skoro vymizelo. Jedná se především o akce rodinného charakteru (oslava konce svobodného stavu, svatby, oslava jubilea, ale také pohřby). Nejenom na jihovýchodní Moravě je lidová píseň interpretována v různých podobách především při vystoupeních folklorních souborů. Posluchači ji berou především jako jistou část kulturního dědictví předchozích generací, která je v tištěné i orální podobě předávána dál. V průběhu doby můžeme zaregistrovat, že se některé nápěvy (neberu v potaz tištěné sbírky) zachovaly do dnešních dní, ale některé i zanikly. Samozřejmě že vznikaly a pořád vznikají nové lidové písně, které si své místo a životnost v povědomí posluchačů nebo interpretů musejí najít. Existují i takoví posluchači (starší i mladší ročníky), kteří si třeba doma nebo v autě pustí místo rádia nebo moderní hudby nahrávky lidových písní z LP desek nebo CD. Navíc dnešní doba

digitálních médií dává docela široké možnosti, kde takovou hudbu nalézt a poslouchat. Vliv na posluchače může mít zásadní, jelikož v lidové písni nalezneme tolik příběhů a pravd o lidském životě, že to může dokonce ovlivnit i vnímání posluchače, respektive jeho pohled na svět. Dnes je řada kapel, které

Lidová píseň je nepostradatelnou součástí naší kultury nejenom na Moravě, ale i v Čechách, kde jsem měl možnost tohle zaznamenat. Dokladem může být nevídaný zájem mladé generace o lidovou píseň, lidovou hudbu, který je hodně patrný při různých společenských akcích...

čerpají textové i hudební motivy z lidové písně, ale především s ní dokážou pracovat a přetvářet ji do nových podob. Ty pak nabízejí posluchačům v různých formách a hudebních experimentech.

Jaké jsou zdroje lidové písně pro tvé hudební zpracování a jak rozsáhle autorsky tvoříš její nový přednesový tvar?

Zřejmě nemá smysl vypisovat ten sáhodlouhý seznam pramenných materiálů, ze kterých čerpám, ať už jsou to písňové sbírky, nebo rukopisné sběry z terénu.

Snažím se navštěvovat i různé lokality a přímo v terénu poslouchat místní interprety při různých příležitostech nebo si napsalouchat regionální hudební nahrávky, které jsou k dispozici. Při práci s lidovou písní se nesnažím o násilnou podobu zpracování. Ono pravidlo „méně znamená více“ je v tomhle případě dost podstatné. Nejdůležitější je pochopit, co píseň chce a má vyjádřit. Tomu je nutné přizpůsobit i její zpracování. Pokud už pracuji na hudební úpravě, tak si nejprve několika způsoby zharmonizuji základní melodii. Držím se pravidla představit píseň v jednodušší podobě při zpěvu a při mezihře harmonii zahustit. Notový materiál rozepisují všem nástrojům zvlášť, tvořím vícehlas, melodické ozdoby, citlivě dynamikou zdůrazňuji barvu jednotlivých nástrojů v různých místech, sólech. Avšak notový zápis takové hudební úpravy neberu jako dogma, po určité době si tak řečeno věc sedne a tvoří kostru interpretace, při níž se pak částečně improvizuje, variuje s dynamikou, melodickými ozdobami či harmonií. Stávají se i takové případy, kdy má píseň krásný text, ale melodie kvalitou lehce zaostává. Poté přistupuji k tvůrčí činnosti, kdy melodie buď pozměním, nebo nově vymyslím.

Čím je dán fenomén zájmu mladých lidí o hraní v lidových, převážně cimbálových muzikách, vždyť jen na území kolem Uherského Hradiště jich je určitě přes třicet?

Je to dáno především velkým zájmem mladých lidí, kteří se lidovou hudbou chtějí zabývat. Lidé hrající v nějakém kolektivu cimbálové muziky jsou vnímáni jako potenciální nositelé hudební kulturní tradice. U mladých muzikantů platí takové nepsané pravidlo, což mi i řada z nich potvrdila, že se mohou ukázat a tak trochu vyčínat z kolektivu. Je to také dáno jejich vnitřním přesvědčením, že je interpretace lidových písní v různých podobách oslovuje, baví a přináší jim jistý pocit vnitřní pohody. Navíc je patrná fundovanost a zájem, který zde funguje již skoro sedmdesát let v podobě, kterou nastínil Hradišťtan, a ostatní soubory začaly využívat stejných nuancí. Řada rodičů a prarodičů těchto mladých lidí už prošla nějakým folklorním kolektivem a to jsou právě ti, ke kterým vzhlíží

mladá generace a pokračuje v zájmové činnosti dále. Množství cimbálových muzik na Uherskohradištsku svědčí o nebývalé vysokém zájmu hráčů být součástí některé z nich. Zájemců je takové množství, že mnohá uskupení vznikají spontánně, a je jen otázka času, jestli se udrží a vytrvají. Uherskohradištsko má

Lidovou písní se v dnešní době zabývají lidé, kteří mají absolvovanou minimálně základní uměleckou školu, ale nalezneme interprety s konzervatoří i akademií. Dnes už nepřevládají samouci, jak tomu bylo v minulosti. Muzikanti díky všestranné vzdělanosti dokážou s hudebním materiálem doslova čarovat...

tu výhodu, že je zde pořád velké množství talentů a lidová píseň je zde díky cimbálovým muzikám živá.

Vymezují se stávající lidové muziky regionálně, jak bývalo zvykem, nebo cítíš interpretační posun k jistému univerzalizmu díky výchově instrumentalistů na uměleckých školách od ZUŠ až po akademie?

Ten univerzalizmus už je hodně patrný

a slyšitelný, právě díky té hlubší hudební výchově a vyšším nárokům na interpretaci. Lidovou písní se v dnešní době zabývají lidé, kteří mají absolvovanou minimálně základní uměleckou školu, ale nalezneme interprety s konzervatoří i akademií. Dnes už nepřevládají samouci, jak tomu bylo v minulosti. Muzikanti díky všestranné vzdělanosti dokážou s hudebním materiálem doslova čarovat a vytvářet zajímavé věci, ať už jde o vícehlas, harmonizace, sólové improvizace projevů a jiné. Na jednu stranu je dobře, že si se vším hudebně poradí, avšak z hudebního projevu se vytrácí původní výrazovost, potírají se regionální rozdíly v interpretaci a specifický repertoár se postupně přesouvá do uniformního kolektivního repertoáru, který hrají všichni všude a skoro stejně. Málokterý z interpretů se snaží hledat neoposlouchané či zapomenuté písně, které oživuje. Patrné je to na folklorních festivalech, kde je možné zaslechnout především tzv. folklorní mainstream, což je velká škoda. Taky už se posunula i obsahová stránka věci, kdy lidová píseň slouží interpretovi, místo aby interpret sloužil lidové písni. Doufám, že se to snad změní.

Může se i ve vzdálené budoucnosti udržet etnicita, vyjadřovaná krom jiného také vlastní definovanou lidovou hudební kulturou? Vždyť hudba, a to bez žánrového vymezení, nezná hranice již dnes.

Podle mě se tyto hudební kulturní praktiky udrží, protože široká základna jejich nositelů má dobré předpoklady uchovat hudební folklorní projev i dalším pokolením alespoň částečně v podobě, jak ji známe nyní. Je pravda, že pomyslné hranice mezi regiony, ale i hudebními žánry se stírají a vzájemně se míchají a ovlivňují. Největší obavu mám z nevědomosti budoucích hráčů (i když už i dnes se najdou nepoučení barbaři) o pomyslném rajonizování území, odkud budou čerpat své hudební inspirace, takže budou tvrdit, že se jedná jen o nějakou lidovou píseň. A právě lidová píseň nejenom na jihovýchodní Moravě si zaslouží, aby se k ní přistupovalo jako ke klenotě, který nám zde zanechal předci, a naší povinností je, abychom ji udržovali a předali dalším generacím. ☒